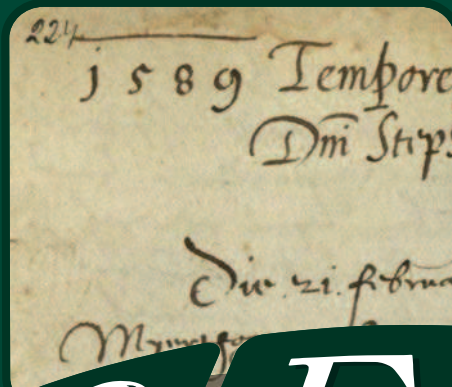

ELŐADÁSOK A MAGYAR TUDOMÁNY NAPJÁN
AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET I. SZAKOSZTÁLYÁBAN

CERTAMINI.

NYELV-, IRODALOM-, NÉPRAJZTUDOMÁNY
RÉGÉSZET, TÖRTÉNELEM
MŰVÉSZETTÖRTÉNET

CERTAMEN I.

ELŐADÁSOK A MAGYAR TUDOMÁNY NAPJÁN
AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET
I. SZAKOSZTÁLYÁBAN

Szerkesztette
EGYED EMESE, PAKÓ LÁSZLÓ, WEISZ ATTILA

Kolozsvár 2013

A kötet megjelenését támogatták:

Szerkesztette: Egyed Emese, Pakó László, Weisz Attila

© Szerzők, 2013

Kiadja az Erdélyi Múzeum-Egyesület
Felelős kiadó: Biró Annamária

A tanulmányok szövegét korrektúrázta: András Zselyke
Tördelőszerkesztő: Virág Péter
Borítóterv: Idea Plus

Nyomdai munkálatok: Gloria Nyomda, Kolozsvár
Felelős vezető: Nagy Péter

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Certamen I : Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület

I. Szakosztályában / ed.: Egyed Emese, Pakó László, Weisz Attila. - Cluj-Napoca : Societatea
Muzeului Ardelean, 2013

Index

ISBN 978-606-8178-78-3

I. Egyed, Emese (ed.)

II. Pakó, László (ed.)

III. Weisz, Attila (ed.)

TARTALOM

SIPOS Gábor	9
Üdv az Olvasónak!	
To the Reader!	
Către Cititor!	
I NYELV-, IRODALOM-, NÉPRAJZTUDOMÁNY	11
Language-, Literary- and Folklore Studies	
Lingvistică, literatură, etnografie	
ANDRÁS Zselyke	13
Szabó T. Attila nyelvészeti írásai a két világháború közti Erdélyi Múzeumban	
Attila Szabó T.'s Linguistical Studies in the Erdélyi Múzeum Between the Two World Wars	
Studii de lingvistică ale lui Attila Szabó T. în revista Erdélyi Múzeum din perioada interbelică	
KATONA Hajnal Tünde	21
„...jogászok szokták vagy ügyvédek eztet tudni pontosan...” Nyelvi jogi ismeret a romániai falusi magyarság körében	
“That’s something only jurists and lawyers know precisely...” Knowledge of Linguistic Rights among the Hungarian Villagers in Romania	
„Asta se știe mai exact de către juriști sau avocați...” Cunoașterea drepturilor lingvistice în cadrul minorității maghiare din România care trăiesc în mediu rural	
NAGY Emőke	35
Szent Anna kultuszának jegyei a Teleki-, Kazinczy- és Érdy-kódex alapján	
The Characteristics of the Cult of Ana in the Teleki, Kazinczy and Érdy Codices	
Trăsăturile cultului Sfintei Ana pe baza codicelor Teleki, Kazinczy și Érdy	
IMRE Mihály	49
A kulturális emlékezet forrásai, jellemzői, rétegzettsége Szenci Molnár Albert munkásságában	
The Sources, Characteristics and Stratification of Cultural Memory in Albert Szenci Molnár’s work	
Memoria culturală în operele lui Albert Szenci Molnár – Izvoare, caracteristici, natură stratificată	
PAPP Kinga	67
„Én pedig vagyok igaz társad míg él”. Kálnoki Sámuel és Lázár Erzsébet levelezése	
“... And I am your True Partner as Long as I Live”. The Correspondence Between Sámuel Kálnoki and Erzsébet Lázár	
„... Rămân adevăratul tău pereche cât timp trăiesc”. Corespondența dintre Sámuel Kálnoki și Erzsébet Lázár	
CSIKÓS Júlia	81
Ráday Eszter könyvtára	
The Library of Eszter Ráday	
Biblioteca lui Eszter Ráday	
BIRÓ Annamária	90
Identitáselemek egy 19. századi életpályában: Gottfried Feldinger/Földényi Frigyes	
A Career in te 19 th Century – Elements of Identity: Gottfried Feldinger/ Frigyes Földényi	
Elemente ale identității într-o carieră din sec. al 19-lea: Gottfried Feldinger/ Frigyes Földényi	
CSEKE Péter	101
A tiszta gondolat, a tiszta stílus szerelmese, Szabó Zoltán értékszemelete	

The Lover of Pure Thought and Style. Zoltán Szabó's Approach on Value Cel îndrăgostit de gândul și stilul pur. Viziunea valorii în opera lui Zoltán Szabó	
ORBÁN Gyöngyi	119
Ígérve tanítani. Németh László példája Educate Offering. The Example of László Németh A educa promițând. Exemplul lui László Németh	
KÖTŐ József	134
Az osztályharctól a „lét alapvető abszurditásáig” From the Class Struggle to the ”Fundamental Absurdity of the Existence” De la lupta de clasă la „absurditatea fundamentală a existenței”	
SZIKSZAI Mária	145
Vallásos társulati élet egy szatmári sváb faluban The Confessional Life in a Swabian Village from Satu Mare County Viața religioasă într-un sat sătmărean	
BALÁZS Lajos	156
Nemi kultúra és nemi erkölcs a paraszti társadalomban Sexual Culture and Sexual Morality in Peasant Societies Cultura și morală sexuală în societatea țărănească	
II. TÖRTÉNELEM, RÉGÉSZET	163
History, Archaeology Istorie, arheologie	
SÓFALVI András	165
Egy disszertáció margójára: a Rika-erdei várak és az udvarhelyi királyi magánuradalom On the Edge of a Study: the Castles in Rika Forest and the Royal Domain of Odorheiu Secuiesc Pe marginea unui studiu: cetățile din Pădurea Rika și domeniul regal din Odorhei	
HEGYI Géza	175
Marosvásárhely első említése The First Written Mention of Târgu Mureș (Marosvásárhely/Neumarkt) Prima mențiune documentară a orașului Târgu Mureș	
LUPESCU MAKÓ Mária	191
Miért? Kinek? Mit? Erdélyi középkori végakaratok szerkezeti jellemzői Why? To Whom? What? Structural Patterns of Last Wills and Testaments in Medieval Transylvania De ce? Pentru cine? Ce anume? Caracteristicile structurale ale testamentelor medievale din Transilvania	
RÜSZ-FOGARASI Enikő	211
A kora újkori kolozsvári ispotálymesterek The Masters of the Almshouses from the Early Modern Cluj Magiștrii ospitalieri din Clujul premodern	
DERZSI Júlia	223
A városi statútumok és a közrendészeti szabályalkotás kapcsolata az erdélyi városokban a 16. század második felében The Relation Between the Statutes and the Legislation Concerning Public Order in the Towns of Transylvania in the Second Half of the 16 th Century Raportul dintre statutele orășenești și legislația privind ordinea publică în orașele din Transilvania în a doua parte a secolului al XVI-lea	
BOGDÁNDI Zsolt	236
Wesselényi Miklós. Egy ítélőmester életútja a 16. század végi Erdélyben	

Miklós Wesselényi. The Carrier of a Protonotary in the Late 16 th Century Transylvania Miklós Wesselényi. Cariera unui protonotar din Transilvania la sfârșitul secolului al XVI-lea	
PAKÓ László.....	251
Prókátorok Kolozsváron a 16. század utolsó évtizedeiben Advocates (procuratores) in Cluj (Kolozsvár) in the Late 16 th Century Procuratori (avocați) în Cluj în ultimele decenii ale secolului al XVI-lea	
GÁLFI Emőke.....	268
A gyulafehérvári hiteleshely levéltárosai az 1658-as tatár betörés idején The <i>Requisitors</i> of the Place of Authentication from Alba Iulia (Gyulafehérvár) During the Tartar Invasion in 1658 Requisitorii locului de adeverire din Alba Iulia în timpul invaziei tătarilor din 1658	
MÁRTON Tünde Mária.....	280
Az egyház normáin túl. El nem fogadott válókok a széki egyházmegye parciális zsinatainak jegyzőkönyvében Beyond the Norms of the Church. Unaccepted Grounds for Divorce in the Register of Partial Synods of the Sic Seniorate Dincolo de norme Bisericii. Motive neacceptate de divorț în Protocolul sinoadelor parțiale din protopopiatul Sic	
ŐSZ Sándor Előd.....	289
A Görgényi Református Egyházmegye egyházi társadalma a korai újkorban The Ecclesiastical Society of the Reformed Diocese of Gurghiu (Görgény) in the Early Modern Period Societatea ecleziastică a Protopopiatului Reformat Gurghiu din epoca premodernă	
TÓTH Levente.....	306
Református nemesek Udvarhelyszék és az Udvarhelyi Református Egyházmegye igazgatásában (17–19. század) The Reformed Nobility in the Administration of Udvarhely Seat and of the Reformed Diocese of Udvarhely (17–19 th Centuries) Nobili reformați în administrația Scaunului Odorhei și a Protopopiatului Reformat din Odorhei (secolele XVII–XIX)	
GIDÓ Csaba.....	323
Utazás a 19. századi erdélyi vasútvonalakon Travelling on the Transylvanian Railways in the 19 th Century Călătoria pe calea ferată din Transilvania în secolul XIX	
NAGY Botond.....	335
Erdővagyon-újraelosztás és faipari nagyvállalatok megjelenése Háromszéken The Redistribution of the Forest-Property and the Appearance of the Corporations in the Forest-Industry of Háromszék Redistribuirea averii forestiere și apariția marilor întreprinderi în industria forestieră din Trei Scaune	
NAGY Róbert-Miklós.....	353
Kolozsvár ipari munkásságának etnikai, vallási és földrajzi származása 1896–1940 között The Ethnic, Religious and Geographical Origins of the Industrial Working-Class of Cluj Between 1896–1940 Originea etnică, religioasă și geografică a lucrătorilor din industria clujeană între 1896–1940	
GIDÓ Attila.....	366
Társadalomszerkezet és kulturális infrastruktúra Erdélyben az első világháború után Social Structure and Cultural Infrastructure in Transylvania after the First World War Structură socială și infrastructură culturală în Transilvania după primul Război Mondial	

III. MŰVÉSZETTÖRTÉNET	383
Art history	
Istoria artei	
KISS Lóránd	385
Falképek kutatása és helyreállítása az erdélyi szász evangélikus templomokban	
Research and Conservation of Murals in Lutheran Churches of Mediaș Archdeaconry	
Cercetarea și conservarea picturilor murale din bisericile evanghelice ale Protopopiatului Mediașului	
WEISZ Attila	390
A tordai reformátusok templomai a 17. században: Egyházfalva és Ótorda	
Calvinist Churches of Turda from the 17 th Century: Bisericani and Turda Veche	
Bisericile reformaților turdeni în secolul al XVII-lea: Bisericani și Turda Veche	
KOVÁCS Zsolt	401
„Beata Virgo Nostra Deésiensis”. Mária-kegyképek tisztelete a dési ferences templomban	
“Beata Virgo Nostra Deésiensis”. On the Cult of Miraculous Images of the Virgin Mary in the Franciscan Church in Dej	
„Beata Virgo Nostra Deésiensis”. Despre cultul imaginilor miraculoase ale Maicii Domnului în biserica franciscană din Dej	
ORBÁN János	421
Református templom a Gubernium székvárosában	
Reformed Church in the Regency Town of the Transylvanian Gubernium	
Biserică reformată în capitala gubernială	
BORDÁS Beáta	442
A válaszüti Bánffy-kastély 19. századi berendezése	
The Interior Decoration of the Bánffy Country House from Răscruți from the 19 th Century	
Amenajarea interioară a castelului Bánffy de la Răscruți din secolul al XIX-lea	
MURÁDIN Jenő	460
Körösfői-Kriesch Aladár: „Engem Kolozsvárhoz annyi személyes, drága szál fűz...”	
Aladár Körösfői-Kriesch: „I Have so Many Personal and Precious Ties with Kolozsvár...”	
Aladár Körösfői-Kriesch: „Am atâtea legături personale și prețioase cu Clujul...”	
POSZLER Györgyi	475
Könyvismertetés. Emese Sarkadi Nagy: <i>Local Workshops – Foreign Connections. Late Medieval Altarpieces From Transylvania</i> . Studia Jagellonica Lipsiensia, 9. Jan Thorbecke Verlag, Ostfildern, 2012	
Review. Emese Sarkadi Nagy: <i>Local Workshops – Foreign Connections. Late Medieval Altarpieces From Transylvania</i> . Studia Jagellonica Lipsiensia, 9. Jan Thorbecke Verlag, Ostfildern, 2012	
Recenzie. Emese Sarkadi Nagy: <i>Local Workshops – Foreign Connections. Late Medieval Altarpieces From Transylvania</i> . Studia Jagellonica Lipsiensia, 9. Jan Thorbecke Verlag, Ostfildern, 2012	
Szerkesztői jegyzetek a tanulmányokhoz, mutatókhoz	484
Editor’s Notes on Essays and Indexes	
Notele redactorilor	
Mutatók	485
Indexes	
Indice	
Képmelléklet	525
List of Illustrations	
Lista de ilustrații	

WESSELÉNYI MIKLÓS. EGY ÍTÉLŐMESTER ÉLETÚTJA
A 16. SZÁZAD VÉGI ERDÉLYBEN**

Kulcsszavak: *Wesselényi Miklós, ítélőmester, jogtudó értelmiség, bírászkodás, Erdélyi Fejedelemség*

A Mohács utáni évtizedekben az egykori Magyar Királyság keleti és egyúttal elmaradottabb részén létrejövő államalakulat politikatörténetéről jóval pontosabb ismeretekkel rendelkezünk, mint az egyes eseményeket irányító vagy a különböző „intézményeket” vezető személyekről, főképp ha azok életútját nem kísérték a történetírók képzeletét megragadó tragikus események, vagy a fennmaradt források nem tették lehetővé a pálya részletes rekonstruálását. Ez a megállapítás fokozottan érvényes az ún. „hivatalnok-értelmiség” tagjaira, akik gyakran alacsonyabb sorból vagy az ország távoli vidékeiről elszármazva vállaltak szerepet a születő ország megszerveződő jogi vagy gazdasági adminisztrációjában.¹

A tanulmányunk címében szereplő Miklós mesterről is csupán hézagos ismeretekkel rendelkezünk, annak ellenére, hogy az Erdélybe szakadt Wesselényiek későbbi sikeres és hosszan tartó szereplésének egyik megalapozójaként tarthatjuk számon. A forráshiány leginkább annak a következménye, hogy az utóbb ítélőmesteri hivatalba lépő Miklós jövevénynek számított Erdélyben, nem hozott és nem is hozhatott magával jelentős mennyiségű iratanyagot. Ezenkívül tevékenysége idejének nagy része alatt az erdélyi hiteleshelyek működése szünetelt, a táblai levéltár pedig (ha egyáltalán volt e korszakban ilyen) elpusztult. Emiatt kényszerültünk arra, hogy megállapításainkat ne kizárólag az 1567–1584 között protonotariusként tevékenykedő Wesselényi Miklóstra vonatkoztassuk, hanem a rá és a 16. század második felének

* Bogdándi Zsolt, PhD (1977) történész, az Erdélyi Múzeum-Egyesület Kutatóintézetének tudományos munkatársa. 2000-ben szerzett történelem szakos diplomát a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen, PhD disszertációját 2011-ben védte meg a Debreceni Egyetemen. Kutatási területe a fejedelemség kori intézmény- és jogtörténet, valamint forráskiadás. Eddig megjelent kötetei: *Az erdélyi káptalan jegyzőkönyvei 1222–1599*. EME, Kolozsvár, 2006 (társ szerző: GÁLFI Emőke); *A kolozsmonostori konvent a fejedelemség korában*. EME, Kolozsvár, 2012.

** A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült. Rövidebb változata elhangzott *A Szilágyság és a Wesselényi család* című, 2012. szeptember 7–8-án, Kolozsváron megrendezett konferencián. Köszönöm az EME Kutatóintézetében dolgozó kora-újkorász munkatársaimnak a segítségét.

1 Az irodalom és a források hiányosságairól, valamint az elmúlt évtizedek eredményeiről újabban lásd DÁNÉ Veronka: *„Országul választottuk... directorrá”*. *Kolozsvári János deák fiscalis director életútja (1549k.–1610. április 3., Beszterce)* = *A magyar arisztokrácia társadalmi sokszínűsége, változó értékek és életviszonyok*. Szerk. PAPP Klára–PÜSKI Levente. Debreceni Egyetem Történelmi Intézete, Debrecen, 2013. 47–48. (az 1. jegyzetben szemlézés az irodalomból) (a továbbiakban *A magyar arisztokrácia*).

erdélyi ítélőmestereire vonatkozó adatok alapján vázoljuk fel azokat a teendőket, melyek egy fejedelemségkori protonotariusra hárultak.

SZÁRMAZÁS, ERDÉLYBEN VALÓ MEGTELEPEDÉS

A Wesselényiek származásáról Deák Farkas írt hosszabb lélegzetű tanulmányt még a 19. század végén.² Ezek szerint a család a 14. században jelenik meg a forrásokban, tagjai Nógrád vármegyei középbirtokos, hivatalviselő nemesek. Életükben a Mohács utáni évtizedek hoztak fordulatot, a Bebekek familiárisaiként a Szapolyai párthoz csatlakoztak, ezért 1556-ban jószágukat elkobozták. Deák megállapítása szerint Wesselényi Miklós Simon fiaként született, sírkövének feliratából kikövetkeztethetően 1504-ben. Birtokrészei Nógrád, Gömör, Abaúj és Zemplén megyében feküdtek, első felesége pedig a helybéli nemesi családból származó Horvát Kata volt.³ Dióhéjban csupán ennyi az, amit Miklósról tudni lehet, mielőtt Erdélybe került volna.

Deák Farkasnak Miklósról vonatkozó első erdélyi adata 1553-ból származik, ekkor jelenik meg Báthory András erdélyi vajda egyik kiadványában, mint homo regius.⁴ Sajnos e szűkszavú és számunkra ellenőrizhetetlen említésből nem derül ki, hogy melyik erdélyi vármegyeből jelölték ki királyi emberként Wesselényi Miklóst, de – ha Deák olvasata és keltezése helyes – akkor már évekkel notáztatása előtt rendelkezett erdélyi jószággal, és a tekintélyesebb nemesek közé tartozhatott.⁵ A Wesselényi család Erdélybe való telepedéséről a kolozsmonostori konvent levélkeresői által 1581. december 20-án írásba foglalt tanúvallatás már részletesebben tájékoztat.⁶ Ekkor a kolozsmonostori hiteleshely requisitorai Wesselényi Miklós protonotarius ügyében veszik fel az egykori Sáros vármegyében fekvő Budamérről származó Wesselényi Mihály vallomását, aki kijelentette, hogy Dobó István egri kapitánysága idején, egy évvel Eger vára ostroma előtt, amikor látták „*hogy az pogán teoreok miatt megh nem maradhatunk*”, atyafiaival, Miklóssal „*most Erdély iteleo mester*”-rel és Wesselényi Farkas nevű öccsével együtt megosztottak és három felé váltak. Ha hiszünk ennek a történetnek, akkor Miklós 1551-ben került Erdélybe, ahol hamarosan kamatoztathatta bizonyára valamelyik főbírói kancellárián szerzett jogi ismereteit és ott szerzett kapcsolatait.

A kérdéses bírói „iroda” mibenlétét illetően talán nem tévedünk, ha Miklós jogi szakemberré való alakulását Bódi Gáspár erdélyi királyi személynöki ítélőmester környezetéhez kötjük, aki Pécsi Anna szerint 1545-ig Fráter György udvarában töltötte be a protonotariusi hivatalát.⁷ A Heves megyéből származó, de Nógrádban is birtokokkal rendelkező Bódi feltéte-

2 DEÁK Farkas: *A Wesselényi család őseiről*. MTA, Bp., 1878.

3 Uo. 16–17.

4 Uo. 17.

5 A királyi emberekről, Valkó megye példája alapján lásd ENGEL Pál: *Királyi emberek Valkó megyében = Uó: Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok*. Vál, szerk, jegyz. CSUKOVITS ENIKŐ. Osiris, Bp., 2003. 578–599.

6 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban MOL), A Kolozsmonostori Konvent Országos Levéltára, F 15 – Protocolla, libri regii et styliionaria, VII. 118^v–119^r. (a továbbiakban KmProt)

7 PÉCSI Anna: *Az erdélyi fejedelmi kancellária kialakulása és okleveles gyakorlata 1571-ig*. Bp., 1938. 24.

lehetően már 1551-től, Erdély Habsburg kézre való kerülésétől bíraskodott ebben az országrészben, személynöki ítélőmesterként nyert el Ferdinándtól előbb 1549-ben, majd 1551-ben Nógrád megyei részbirtokokat.⁸ Bódi tehát ugyanarról a környékről került Erdélybe, mint Wesselényi, 1552 februárjából pedig már okleveles adatunk is van itteni ügyéről: Sombori Mihály ekkor tiltakozott a leleszi konvent előtt amiatt, hogy Bódi Gáspár, „*personalis presencie regie maiestatis prothonotarius*”, az ő Erdélyben levő házánál kötött egyezségüket megszegve nem jelent meg a kijelölt időpontban Leleszen.⁹ Bizonyára a Wesselényi és Bódi közötti egykori szoros kapcsolatra utal az a tény, hogy 1553 végén Miklós volt az, aki a Heves megyéből való Tarcsai István társaságában, Bódi György leleszi prépost és testvére, a néhai erdélyi személynöki ítélőmester Hunyad vármegyei családból való özvegye között közvetített.¹⁰

ÜGYVÉDKEDÉS, FISCALIS DIRECTORI HIVATAL

A vélhetően szerény anyagi háttér kiegészítéséhez, családi vagyona megalapozásához Wesselényi sikerrel kamatoztatta jogi ismeretei mellett „hazai” kapcsolatait is. Erre vall az, hogy 1553 márciusában Kabos Mihály Kolozs vármegyei ispánnak, 100 Ft fejében megígérte, hogy visszaszerzi az annak gyámsága alatt álló Keresztúri Tamás Zemplén, Abaúj és Borsod vármegyei jószágait.¹¹ Hogy mekkora sikerrel járt e kétségkívül ügyvédi megbízásnak tekinthető eljárás során, nem tudjuk, de sokatmondó az, hogy nevével már 1555 elején találkozhatunk az ügyvédvallásokban,¹² 1559-ben pedig már annyira közismert procurator volt, hogy neve szerepel az erdélyi ügyvédek jegyzékében,¹³ egyebek mellett a később szintén ítélőmester

-
- 8 *Királyi Könyvek* 1–9. kötet 1527–1647 (CD-Rom). 1549. december 4-én kelt bejegyzés: II. kötet, 345.; 1551. december 4-i adomány: II. kötet, 541–542.
 - 9 Román Nemzeti Levéltárak Kolozs Megyei Osztálya, Kolozsvár (a továbbiakban RNLTKol), Kemény cs csombordi lt 79. sz.
 - 10 *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289–1556)*. Kiv. bev. JAKÓ Zsigmond. II. 1485–1556. Akadémiai, Bp., 1990. 5253. sz. (a továbbiakban KmJkv). Bódi Gáspárnak zálog címen bírt erdélyi jószágairól lásd Uo. 5256–5257. sz. Bódi 1553. áprilisában még életben volt, ekkor még ő lectázta Báthory András erdélyi vajda oklevelét a Suckyak birtokai és Kolozsvár közötti határról, lásd Kiss András: *Oklevéltár Kolozsvár történetéhez 1592-ig*. Kézirat. 432, 434. sz. kivonat. E kézirat tanulmányozásának lehetőségét ezúton is köszönöm.
 - 11 KmJkv 5186. sz.
 - 12 1555. január 6-án Kendi és Dobó vajdák oklevelében, Keserű Mihály özvegyének, Bánffy Magdolnának ügyvédvallásában a megbízott ügyvédek: Wesselényi Miklós, Valkai Miklós, Bessenyei Józsa deák, Dobszai János, Csoronk Márton, stb. Az iratot Mekcsei László ítélőmester látta el kézjeggyével. Lásd BÁRÓ PETRICHEVICH HORVÁTH Emil: *A Petrichevich család történetének regesztái*. Első rész. II. kötet 1069–1942. Pécs, 1942. 54. (251. sz.); 1560 júniusában a Szörényi vármegyei Gámánok vallották mások mellett Wesselényit is ügyvédjüknek lásd MOL, P 291 – Gámán cs lt, 1 tétel, 7.
 - 13 *Első erdélyi magyar ügyvédi lajstrom*. Századok XI(1877). 567. Az egyelőre még nem világos, hogy milyen célból készültek ezek a jegyzékek, csupán feltételezhetjük, hogy amolyan segédeszközként használták őket az ügyvédvallások felvételekor. Tény az, hogy ezek a listák a legtöbbet foglalkoztatót prókátorokat sorolják fel.

Dobszai János, az ítélőszéki ülnök, majd director Csoronk Márton vagy a szintén jogi szakember Tetei Lőrinc társaságában. Szolgálatait olykor fogott bíróként is igénybe vették, ami a bizalom egyértelmű jeleként értelmezhető, így 1554 májusában az erdélyi ítélőmester Mekcsei László és mások társaságában Szék mezővárosában hozott döntést a Bánffyoknak Valkó várában elkallódott okleveleiről és az erre vonatkozó eskütételről.¹⁴ Wesselényi prókatori tehetségét egyértelműen jelzi az, hogy neves erdélyi nagybirtokos családok jelentős pereiben képviselte érdekeiket; 1559 végén – már gyekei előnévvel – a Bánffyak perét vitte Telegdi Mihály és felesége, Bánffy Zsófia ellen bizonyos Kraszna vármegyei jószágok elfoglalása ügyében.¹⁵ Ennek az ügynek külön érdekessége, hogy utóbb éppen Wesselényi volt az, aki ítélőmesterként a Bánffyak javára döntött a Telegdiék kárára, a szintén krasznai Valkó vára ügyében, és 1560-ban ő képviselte ügyüket Báthory Gáspár, Elek és Imre ellen is.¹⁶ Valkó váráról folyt perről, minthogy az ügynek jogtörténeti szempontból is különös jelentősége van, a későbbiekben még szólunk. Szintén 1560-tól a somkeréki Erdélyiek részére is prókátorkodott Barlabási Lénárd héderfájai nemesi udvarháza és több Küküllő vármegyei jószágának felosztása ügyében.¹⁷

Bár ügyvédi szolgálatai során szerzett elsőrangú összekötetéseként biztosan volt komoly anyagi hozadéka is, ebből az időszakból csupán az 1559 előtti gyekei birtokszerzéséről van tudomásunk. Társadalmi emelkedését viszont egyértelműen jelzi, hogy 1564 táján a székelyek felkelésekor fogságba vetett Kornis Mihály kiszabadításáért vállalt kezességet olyan nagy befolyású nemesek, mint Bethlen Farkas, Bánffy Boldizsár, Wass György és Bogáthy Boldizsár társaságában.¹⁸

Tekintettel a hasonló jogász-karrierre talán joggal feltételezhetjük, hogy Wesselényi prókatori szolgálatait Csoronk Márton director is igénybe vette a fiskus ügyeinek képviselőtéért.¹⁹ Ez a lehetőség annál is inkább fennáll, mert az utóbb directorságot viselő hivatalnokok jelentős része korábban a jogügyigazgató „irodájában” szolgált prókátorként.²⁰ Miklós mester 1563 szeptemberében tűnik fel először fiscalis directorként, amikor annak a II. János által kijelölt jogtudó „bizottságnak” tagja – Mekcsei László ítélőmester, Radicsics János, Frátai

14 KmJkv II. 5316. sz.

15 MOL, A Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára, F 4 – Cista Comitatum (a továbbiakban F 4), Cista Kraszna, fasc. 1, nr. 4.

16 MOL, P 702 – Wesselényi cs lt. (a továbbiakban P 702)

17 MOL, DL 36594, 74407. Vö. MOL, F 4, Cista Küküllő, fasc. 5, nr. 4. Mátyás király 1486. évi decretuma szerint egy prókátor legfeljebb 14 ügyet vállalhatott el egy időben, lásd *Decreta Regni Hungariae. Gesetze un Verordnungen Ungarns 1458–1490*. Francisci Döry collectionem manuscriptam additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius BÓNIS–Geisa ÉRSZEGI–Susanna TEKE. Akadémiai, Bp., 1989. 304.

18 PETRICHEVICH HORVÁTH: *i. m.* 60 (283. sz.). Kornis Mihályról bővebben lásd: BALOGH Judit–HORN Ildikó: *A hatalomépítés útjai: A homoródszentpáli Kornis család története* = BALOGH Judit: *Székelyföldi karrierek. Az udvarhelyszéki nemesség hatalomszerzési lehetőségei a 16–17. században*. L'Harmattan–Transsylvania Emlékeiért Tudományos Egyesület, Bp., 2011. 60–67.

19 Vö. BOGDÁNDI Zsolt: *Szentgyedői Somlyai Gergely deákról = A magyar arisztokrácia*. 37–46.

20 A Trócsányi által ismert 14 fiscalis procurator közül hatan lettek jogügyigazgatók lásd TRÓCSÁNYI Zsolt: *Erdély központi kormányzata 1540–1690*. Akadémiai, Bp., 1980. 365.

Gergely és Nagy Menyhért ítélőszéki ülnökök társaságában –, amelynek feladata volt a kaján-tóiak és kolozsváriak közötti határvita eldöntése.²¹

A 15. századra jelentős tisztséggé emelkedő directorság olyan hivatalnak számított, amelynek viselője az uralkodó teljes bizalmát élvezte.²² Erdélyben a bírósági szervezet kialakítására, így jogügyigazgató kinevezésére is Izabella és János Zsigmond visszatérése után, 1556 végén kerülhetett sor, amikor az országgyűlés ítélőmesterek, táblai ülnökök és fiscalis director kijelölését írta elő, fizetésüket az uralkodókra bízta, és meghatározta a magyarországi és az erdélyi nemesek részére tartandó terminusokat is.²³ Középkori előzmények alapján valószínűnek tartjuk, hogy a fiscalis director a táblán mindig jelen volt, hogy a királyi-fejedelmi jogokat képviselve beavatkozhasson azokba a perekbe, amelyekben az uralkodó jogait sérelem érte (hűtlenség, királyi jog eltitkolása, stb.). Trócsányi szavaival élve „mai terminussal, főállamügyi színi feladatkört töltött be” ezen tisztség viselője.²⁴

Arra vonatkozóan, hogy Wesselényi milyen ügyekben járt el jogügyigazgatói minőségéből adódóan, a fentebb említett mellett csupán egy adattal rendelkezünk. II. János választott király 1563. október 31-én kelt, Fehér vármegyei nemesekhez intézett parancsleveléről van szó.²⁵ Ebben az uralkodó tudtul adja, hogy amikor ítélőmestereivel és ítélőszékének ülnökeivel ítélkezett – az ő megintő, tiltó és idéző oklevele, illetve Piski János és Versendi János királyi embereknek erre írott jelentése értelmében – megjelent előtte udvari familiárisának, Oláh András felperesnek képviseletében Wesselényi Miklós „*director causarum nostrarum regiarum*”, aki előadta, hogy a Fehér megyei Tompaháza birtokának egész tizedét, melyet a király szolgálataiért a felperesnek adományozott, az alpereseken be akarja hajtani, minthogy a nevezett településen korábban keresztények laktak, ott filiális egyház volt, a lakosok a tizedet fizették, most pedig csak a románok tagadják meg annak törlesztését. Minthogy az alperesek a birtok tizedmentességét készen álltak bizonyítani, a felperes pedig szintén hajlandó volt állításait egy régi registrum és tanúbizonyosságok alapján igazolni, a parancslevélben elrendelték, hogy a felek 15 napon belül mutassák be bizonyítékaikat, a kijelölt királyi emberek közül pedig kettő 16 márka büntetés terhe alatt tartson köztudományvételt a nevezett birtokon arról, hogy Tompaházán korábban laktak-e keresztények és hogy fizettek-e tizedet. A tanúvallatást követően végül az a döntés született, hogy amint eddig, a településen lakó románok a tized fi-

21 KISS: *i. m.* 482. sz.

22 A hivatal kialakulásáról és jellegzetességeiről lásd HAJNIK Imre: *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyes-házi királyok alatt*. MTA, Bp., 1899. 182–185. Vö. BÓNIS György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*. Akadémiai, Bp., 1971. 182–185.

23 *Erdélyi országgyűlési emlékek. Monumenta comitialia regni Transsylvaniae, 1540–1699*. Szerk. SZILÁGYI Sándor. I–XXI. MTA, Bp., 1875–1898. (a továbbiakban EOE) II. 58.: „*Et quum imperia, non minus legibus quam armis conserventur, conclusum atque visum est, ut quam primum iudices, prothonotarii, assessores, director causarum, publicarum et fisci regii eligantur ac iudicia celebrantur sine intermissione in regno. Iudex tamen assessores prothonotarii et director causarum nihil ex proventibus tabulae attingere et sibi vindicare audeant, sed, sicuti per nos, Filiumque nostrum Illusterrimum, cum illis conventum fuerit, e manibus nostris, salarium expectent.*” Sajnos arra vonatkozóan nem rendelkezünk adatokkal, hogy mekkora fizetés járt a fiscalis directoroknak a fejedelemség korában.

24 TRÓCSÁNYI: *i. m.* 363.

25 KmProt XVI. 6–7°.

zetése alól továbbra is mentesek maradnak, az ott lakó magyarok viszont azt beszolgáltatni kötelesek, a felperes pedig az alperes két forint és 20 dénárt kitevő perköltségeit térítse meg.

WESSELÉNYI MIKLÓS, AZ ÍTÉLŐMESTER

Az ítélmesterek az ország nagybírúinak (országbíró, nádor) segédeiként a 13. század második felében jelennek meg a forrásokban.²⁶ Eredeti pecsétóri funkciójukból utóbb két szerepkörük alakult ki, nevezetesen a bírói és a kancelláriai.²⁷ Az ítélmesterek bírói szerepköre a középkor folyamán nem csupán a törvénykezési szakaszokon való részvételben merült ki, hanem bírói feladatkört láttak el vidéken is, illetve alkalmanként saját szállásukon, hospitiumukon is hozhattak kisebb ügyekben és a törvényi tiltás ellenére is ítéleteket. Az utóbbiból fakadt a protonotariusok hiteleshelyi jellegű tevékenysége, a nagybírák autentikus pecsétjét magánál tartó ítélmesterek, Bónis György szavaival élve „egy országszerte mozgó hiteleshely szerepét” töltötték be a középkorban.²⁸

Mint említettük a különálló erdélyi államszervezet, így az igazságszolgáltatás megszervezésére is Izabella és II. János választott király visszatérte után, 1556 végén került sor.²⁹ Ekkor döntöttek arról is, hogy a táblán tárgyalt ügyeket a személyes jelenlét, a personalis praesentia elé lehet továbbvinni, ahol azokat az illetékes ítélmester adta elő, a perben pedig tanácsurak és jogtudó személyek döntöttek, olykor a fejedelem jelenlétében. Az erdélyi igazságszolgáltatás legfelsőbb fórumának tehát a personalis praesentia bírósága számított, ahova – legalábbis a 16. század második felében – bármilyen ügyet feljebb lehetett vinni.³⁰

Magyarországon már a 15. második felére kialakult az a gyakorlat, hogy a személynöki szék beosztásában két protonotarius állott.³¹ 1556-tól kezdődően Erdélyben is mindig két ítélmester működött, mint ahogyan Trócsányi Zsolt, Erdély központi kormányzatát bemu-

26 A tisztség kialakulásáról és az ítélmesterek jogköréről lásd HAJNIK: *i. m.* 48–50.; BERTÉNYI Iván: *A nádori és az országbírói ítélmester bírósági működése a XIV. században*. Levéltári Közlemények XXXV(1964). 187–203.

27 BÓNIS: *i. m.* 189.

28 Uo. 192. Vö. BOGDÁNDI Zsolt: *Az erdélyi ítélmesterek hiteleshelyi jellegű tevékenysége a 16. század második felében* = „...éltünk mi sokáig két hazában...”. *Tanulmányok a 90 éves Kiss András tiszteletére*. Szerk. DÁNÉ Veronka–OBORNI Teréz–SIPOS Gábor. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012. 135–146. (a továbbiakban BOGDÁNDI 2012)

29 Az erdélyi fejedelemségkori jogszolgáltatás kezdeteiről, a felmerülő kérdésekről újabban lásd DÁNÉ Veronka: „Minden biradalmak... törvénnyel is oltalmaztatnak”. *Az Erdélyi Fejedelemség törvénykezése*. *Korunk* XXIV(2013). 3. sz. 50–56.

30 1569–1571 közötti időszakból maradt fent egy igen érdekes fellebezés magyar nyelvű fogalmazványa, melyben Bernáld Ferenc árvái nevében tételesen felsorolták, hogy miért tartották sérelmesnek a tábla marosszéki jóságaikra vonatkozó ítéletét és mi „*leon oka hogy f(elseged) tulajdon zemelie eleijbe kelleteek ez... dolgot appellalnunk*” lásd *Székely Oklevéltár*. I–VIII. Kiad. SZABÓ Károly–SZÁDECZKY Lajos–BARABÁS Sámuel. Kv–Bp., 1872–1934 (a továbbiakban SzOkl). II. 277–286.

31 SZILÁGYI Loránd: *A magyar királyi kancellária szerepe az államkormányzatban 1458–1526*. *Turul* XLIV(1930). 3–4. sz. 76–79. Vö. HAJNIK Imre: *A király bírósági személyes jelenléte és ennek helytartója a vegyesházbeli királyok korában*. Bp., 1892 (Értekezések a történeti tudományok köréből XV/4). 4.

tató alaplóművében is helytállóan megállapította, arra viszont már nem adott magyarázatot, hogy miért volt szükség két protonotariusra.³² Ez talán részint a personalis praesentia bíróságának mintájára alakulhatott így, részint pedig az új államalakulat azon jellegzetességével magyarázható, hogy a Fejedelemség egyfelől az egykori erdélyi vajdaság, másfelől pedig Magyarország részeiből, a későbbi Partiumnak nevezett területből alakult ki, és e két terület lakossága jogrendjét tekintve is jelentős mértékben különbözött. Elég ha csak arra gondolunk, hogy az erdélyi nemesek vérdíja nem érte el a magyarországiakét, a vármegyei szervezet is más volt, illetve a székelyek és a szászok is saját törvényeiket követték. Az 1558 márciusában tartott országgyűlés végzéseiből arra következtethetünk, hogy föltehetően az eljárásbeli különbségek folytán az eredeti elképzelés szerint a Partium ügyeit külön ítélmester előtt kívánták tárgyalni. Ekkor ki is jelölték e feladatra Földvári Bálintot, aki ítélszéki ülnökeivel együtt a régi magyarországi szokások szerint volt köteles törvényt szolgáltatni a partiumi nemesek részére.³³ Ugyanezen év júniusában a rendek megismételték e két terület bírósági szervezetben való elkülönítését eldöntve, hogy az említett Földvári Bálint mester legyen magyarországi ítélmester, Mekcsei László pedig erdélyi, de az ítélethozatalnál mindketten legyenek jelenek.³⁴ A peres ügyeknek a különböző „nemzetek”, jogrendek szerinti megkülönböztetését és külön tárgyalását az 1559 júniusában tartott országgyűlésen is megerősítették.³⁵ Ekkor határoztak úgy, hogy a magyarországi nemesek számára két terminus tartassék: az első október 18-tól december 6-ig, a másikon pedig április 24-től 32 napon keresztül szolgáltatassanak igazságot. Az erdélyieknek szintén két törvényt jelöltek ki: január 6-tól egy 32 napig tartót és egyet június 1-től a hónap végéig, és két terminus jutott a székelyeknek is: március 10-től április 7-ig és augusztus 1-től e hónap végéig. E beosztásból is látható, hogy mindkét ítélmester ideje zömét az ítélszéken, a terminusokon ítélkezve töltötte. A kezdeti bizonytalanságok után a 16. század végére a terminusok helyszíne is tisztázódni látszik: az erdélyi és partiumi nemesség törvénytartókat Kolozsvárott tartják, a székelyek ügyeiben pedig általában Székelyvásárhelyen döntenek.

E rövid bevezető után térjünk vissza Wesselényi Miklós ítélmesteri kinevezésének körülményeire és arra, hogy milyen feladatok hárultak rá e tisztségében. Forrásaink szerint Wesselényi 1567-ben lett protonotarius³⁶ a korábban említett Mekcsei László és Földvári Bálint halálát követően és a mezővárosi származású Szigethi Pállal egy időben.³⁷ Hivatalba állásának körülményeiről, a korábban szolgált ítélmesterek irathagyatékának átvételéről egy kelte-

32 TRÓCSÁNYI: *i. m.* 356–358.

33 EOE II. 89.

34 EOE II. 99.: „*magister Valentinus sit prothonotarius Hungaricus, Ladislaus vero Mechkej Transylvanicus: judicia exercentur utrisque presentibus.*” Földvári Bálint 1554–1555-ben Báthory András országbírói kancelláriáján működött lásd *A Nagy-Károlyi gróf Károlyi család oklevéltára*. Kiadja gróf KÁROLYI Tibor, s.a.r. GÉRESI Kálmán. Harmadik kötet. Oklevelek és levelezések 1491–1600. Bp., 1885. 279–283, 286–287. Vö. PÉCSI: *i. m.* 27–28. (Az adatokat tévesen teszi Báthory erdélyi vajdasága idejére!)

35 EOE II. 114–115.

36 PESTY Frigyes: *A szörényi bántság és Szörény vármegye története*. III. Oklevéltár. MTA, Bp., 1878. 356.

37 Szigethi Pálról lásd HORN Ildikó: *Tündérország útvesztői. Tanulmányok Erdély történelméhez*. ELTE–BTK, Bp., 2005. 79–83.

zetlen, de bizonyára 1567-ben megszerkesztett formuláskönyvi bejegyzés tájékoztató.³⁸ Az egykoron valószínűleg II. János nevében kiállított oklevél megfogalmazása szerint a Szent Lukács nyolcadán tartott törvényszakon a magyarországi és erdélyi országlakosok előadták, hogy az őket illető oklevelek közül több maradt az egykori protonotariusok kezénél. Ezért az ítélszék elrendelte, hogy a Mecsei és Földvári szállásán maradt (*apud domesticos dictorum protonotariorum*) iratokat az újonnan kinevezett Wesselényi Miklós és Szigethi Pál kezéhez adják, hogy ők a maguk során átadhassák azoknak, akiket illet. A pecsételetlen és aláírás nélküli iratok hitelességét az azokat lejegyző íródeák – az utóbb szintén ítélmesterré lett Radváczy Márton – eskütétele alapján ellenőrizték, majd az új ítélmesterek kezénél levő bírósági pecséttel megpecsételték és kiadták.

E fenti adat nemcsak az ítélmesterei hivatalba állítás lefolyásához szolgál értékes adalékkal, de egyúttal arra is fényt derít, hogy a fejedelemség korának ebben az időszakában hiába is keresnénk különálló táblai levéltárat: a bírósági/kisebb kancelláriai iratokat az ítélmesterek saját házukban őrizték, az iratanyagot pedig haláluk után az újonnan kinevezett protonotarius kezelte. Arról, hogy hány évtizeden keresztül hagyományozódhatott ilyen módon az ítélmesterei „levéltár”, éppen Wesselényi Miklós működésének köréből van egy késői, 1631. december 14-én kelt forrásunk.³⁹ Ekkor Rákóczi György ítélszéke előtt megjelent Patkó János nagyobb kancelláriai és ugyanakkor ítélszéki (!) íródeák, aki – hadadi Wesselényi Pál özvegyének, Gyulaffy Zsuzsannának a nevében – a Rákóczi György által kiállított és általa bemutatott oklevél átírását kérte. Az átírt szöveg szerint a fejedelem 1631. december 6-án, az özvegy kérésére arra utasította ítélmesterét, Thoroczkai Mihályt, hogy a kezénél levő iratok és könyvek (registrumok?) közül (*in dictis libris et exemplaribus*) keresse ki a hadadi jószágokra vonatkozó ítéletlevelet, és arról állítson ki bírói pecséttel megerősített átíratot. A protonotarius erre a fejedelem nevében kiállított oklevelében átírta Báthory Zsigmond erdélyi vajda 1582-ben kelt mandatumát, melyben az arra utasította ítélmesterét, Wesselényi Miklóst, hogy a bírói székén hozott döntés értelmében szálljon ki néhai Jakcsi Boldizsár jószágaihoz, és iktassa be a fiskust azok birtokába, illetve különítse el az özvegyének és leányainak jutó hitbért és leánygyedetet. Ebből a forrásból egyértelműen kiderül, hogy az ítélmesterek – a hiteleshelyek mintájára – iratmegőrző szerepet is elláttak, Wesselényi hivatali működésének iratanyagát pedig szinte fél évszázaddal halála után is hűen őrizte még Thoroczkai Mihály. Ha pedig ilyen hosszú ideig sikerült egy-egy hivatalviselő iratanyagát átörökíteni, talán azt a feltételezést is megkockáztathatjuk, hogy a Wesselényi működése során keletkezett okleveles anyag, a protonotariusi „iratár” egy része átvészelte a fejedelemség korának veszedelmeit, és bekerült a 18. század elején felállított királyi táblai levéltárba, majd Budapestre az Országos Levéltárba, ahol az 1945-ös tűzvészben csaknem teljesen megsemmisült.

Az ítélmesterek azonban nemcsak a saját hivatali működésük során keletkezett iratanyagot, hanem – vélhetően jóval ritkábban – a mások által letétbe helyezett okleveleket is megőrizték.⁴⁰ Egy erre vonatkozó adat éppen Wesselényi személyéhez köthető: 1574 januárjában Báthory István vajda arra utasította protonotariusait, Miklós mestert és Sulyok Imrét, hogy

38 Jelzete: MOL, F 15, XII. 121–122. (A következőkben: *Formulárium*). A szöveg kiadását lásd BOGDÁNDI 2012. 144–145.

39 RNLtKol, Wesselényi lt, 5. doboz (időrendben).

40 A középkori gyakorlatra lásd BÓNIS: *i. m.* 381–382.

Bocskai György özvegyének, Sulyok Krisztinának kérésére állítsanak ki másolatokat néhai Árhándi Kelemen jószágaira vonatkozóan, az okleveleket pedig abból a ládából vegyék ki, melyet maga a vajda helyezett letétbe ítélmestereinél.⁴¹ Azt nem sikerült megállapítani, hogy miért őriztette a vajda ítélmestereinél az Árhándiak levelesládáját, de középkori analógiák alapján valószínűsíthetjük, hogy a nemesek csak kivételesen bízták jogbiztosító irataikat a protonotariusokra, azokat inkább a nagyobb biztonságot nyújtó hiteleshelyi conservatoriumokban helyezték el.

E rövid kitérőt követően térjünk rá arra, hogy milyen feladatok hárulhattak Wesselényi Miklóstra miután ítélmesteri hivatalát elvállalta. A protonotariusok munkájának jelentős része az év nagy részét igénybe vevő terminusokon folyt. A peres felek vagy ügyvédjeik itt mutatták be a különféle végrehajtásokról kelt jelentéseket, és ezekre a zárt levelekre rá is jegyezték, hogy azokat valamelyik protonotarius nyitotta fel. Szintén az ő feladatuk volt annak eldöntése, hogy milyen sorrendben tárgyalják az ügyeket, és hogyan adják ki az ítéletleveleket.⁴² Ezekről biztosan készültek jegyzékek, magunk csak egy kései, 1676-ban kelt listát ismerünk, amely a Sárpataki Márton protonotarius által a segesvári terminuson tárgyalt ügyeket veszi számba.⁴³ Ha az ítélszék előtt mindkét fél megjelent, elkezdődhetett az ügy érdemi tárgyalása. A perfolym során gyakran kérték az ellenfél által bemutatott oklevelek hiteles átiratát, és ezeket az okleveleket szintén az ítélmesterek állították ki és ellenőrizték (gyakran arra is utaltak, hogy a szöveget az eredetivel összevetették: *lecta et collata*). Szakképzettségükre, az évszázados oklevelek olvasásában szerzett gyakorlatukra, talán éppen Wesselényi szakértelmére is jó példa az, hogy míg a Telegdiek középkori okleveleinek átírására a váradi hiteleshely levélkeresői nem vállalkoztak, addig a tábla szakértői azokat különösebb nehézség nélkül kiolvasták és lemásolták.⁴⁴

Az oklevelek átírásánál azonban sokkal jelentősebb volt az ítélmesterek szerepe az ítélethozatalban. A perek kimenetelében lényegében az ő kezükben volt a döntés, ők írták meg deákjaikkal, ellenőrizték és adták ki az ítéletleveleket, mely eljárásra törvényi szabályozást is hoztak. Ennek értelmében miután az ítéletlevelet megírták, az ítélmester a szék színe előtt olvassa fel, és anyanyelven magyarázza meg az ülnököknek és kollégáinak, nehogy különbözzenek a határozatuktól. Az ítéletlevél kihirdetését az oklevelek hátlapján a szokott formulával jelölték: *Lecta, proclamata, publicata et extradata*.⁴⁵ Ezeket az iratokat rendszerint a másik ítélmester is ellenjegyezte. A Wesselényi által kihirdetett ítéletlevelek közül a legismertebb bizonyára az, amelyben a Bekes párti lázadókat fő és jószágvesztésre ítélték, a távolmaradók – mások mellett éppen az egyik volt protonotarius, Szigethi Pál – ügyében pedig új vizsgálá-

41 Az oklevél megfogalmazása szerint: „*paribus universorum litterarum et litteralium instrumentorum... per nos in ladula quadam manibus vestris assignatarum.*” Lásd MOL, DL 36601.

42 Az ügyek tárgyalásának középkori gyakorlatáról lásd BÓNIS: *i. m.* 390–392.

43 Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Kézirattára a Kolozsvári „Lucian Blaga” Egyetemi Könyvtár Kézirattárának őrzetében. Ms 309. 12–23. A bejegyzés címe: *Series causarum levatarum in anno 1676 in civitate Segesvar pro dominis regnicolis magistro S.[?] ac domino Stephano [!] Sarpataki existente celebratarum.*

44 1569: „*requisitores et conservatores Waradiensis ad transsumendam copiam earundem insufficientes et minus idonei fuissent*” lásd BLAZOVICH László–GÉCZI Lajos: *A Telegdiek pere, 1568–1572*. Csongrád Megyei Levéltár, Szeged, 1995 (Dél-Alföldi Évszázadok 6). 74–75. Vö. BÓNIS: *i. m.* 392–393.

45 BÓNIS: *i. m.* 394–395.

tot rendelték el. Ezt az ítéletet a történetírói hagyomány szerint Wesselényi könnyes szemmel olvasta fel.⁴⁶

A fejedelemségkori bírósági szervezet megismeréséhez, a személyes jelenlét bíróságának működéséhez is adaléku­l szolgál a következő adat, amely Wesselényi táblai ítélőmesteri tevékenységéhez köthető. 1573. május 31-én kelt ítéletlevelében Báthory István erdélyi vajda tudtul adta, hogy midőn a május 24-től kezdődően Torda mezővárosban tartott rész-országgyűlésen az ítélőszékéről személyes jelenléte elé terjesztett ügyekben tanácsuraival és jogtudó személyekkel együtt ítélkezett,⁴⁷ előadta Sulyok Imre ítélőmester, hogy az elmúlt Szt. György nyolcadán Wesselényi Miklós protonotarius és az ítélőszék ülnökei a szebeniek és a karánsebesiek közötti ügyben ez utóbbiak javára döntöttek, minthogy azok adófizető polgárok és nem idegen kereskedők, áruikkal ezért szabadon kereskedhetnek. Az elégedetlen szebeniek a fejedelem elé vitték az ügyet (*causam eandem pro maturiori eius discussione in solius nostram appellasset presenciam*), ahol viszont Miklós mester és társai ítéletét mindenben helybenhagyták, minthogy a döntés igazságos volt.

Mint korábban említettük, az ítélőmesterek a terminusok alatt és azokon kívül is folytattak a hiteleshelykéhez hasonló jellegű tevékenységet, és ezzel lényegében a Mohács előtti gyakorlatot folytatták.⁴⁸ 1575-ig, a kolozsmonostori konvent és a gyulafehérvári káptalan újjászervezéséig, de azután is elég gyakran találunk olyan fogott bírói okleveleket, melyekben kikötik, hogy az előttük tett bevallásról valamelyik ítélőmester előtt is iratot állíttatnak ki. 1574-ben, az udvarhelyszéki Bethlenfalváról kelt magyar nyelvű egyezséglevelbe is belefoglalták, hogy „Szent-Mártonnap tájába Chyány Miklós uram, miért hogy közelb lakik az ítélőmesterhöz, hagyjon egy napot, mel napra megértvén az itilőmesterrel alkalmas helen való, vagy

46 Ennek az oklevélnek nemrégiben megjelent részleges magyar nyelvű közlésébe több hiba is csúszott, Wesselényi például tévesen főjegyzőként, Sombori László pedig helytelenül ítélőmesterként és nem fiskális directorként szerepel, annak ellenére, hogy a Szalay László féle 1860-ban megjelent közlés ezeket a zavart okozó tévedéseket még nem tartalmazta. Lásd BETHLEN Farkas: *Erdély története III. (1571–1594)*. Ford. BODOR András; ellenőrizte GALÁNTAI Erzsébet–KASZA Péter–KRUPPA Tamás; jegyz. KRUPPA Tamás. Enciklopédia–EME, Bp–Kvár, 2004. 82–86. Vö. SZALAY László: *A magyar történelemben*. Pest, 1860. 233–242.

47 “Cum nos sabbatho proximo post festum beati Urbani pape, instante scilicet parciali congregatione dominorum nobilium Hungarorum et trium nationum Transsylvaniensium ad vigesimum quartam diem mensis maii novissime transactum, hic in oppido Thorda ex edicto nostro celebrata, ad quem videlicet congregationem nos discussionem universarum causarum eorundem dominorum regnicolarum de sede nostra iudiciaria pro earum saniore reversione (helyesen: revisione) in solius nostri presenciam appellatarum distulleramus una cum dominis consiliariis nostris ac aliis prestantibus iurisperitis veris (!) nobiscum pro faciendo iudicio personaliter tribunali consedentes” lásd *Quellen zur Geschichte der Stadt Hermannstadt*. Herausgegeben vom Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde Heidelberg. Zweiter Band: Handel und Gewerbe in Hermannstadt und in den Sieben Stühlen 1224–1579. Hrg. Monica VLAIĆU–Radu CONSTANTINESCU–Adriana GHIBU–Costin FENEŞAN–Cristina HALICHIAS–Liliana POPA. Hora–Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde, Hermannstadt–Heidelberg, 2003. 428–431.

48 A középkor végi gyakorlatról lásd BÓNIS: *i. m.* 380–383. A 16. század végi hasonló tevékenységről lásd BOGDÁNDI 2012. Egy példa Wesselényi gyekei házánál tett bevallásra, birtokcseréről lásd *Az erdélyi fejedelmek Királyi Könyvei. I. 1569–1602. Báthory Zsigmond Királyi Könyvei (1582–1602)*. Mut, jegyz, reg. FEJÉR Tamás–RÁCZ Etelka–SZÁSZ Anikó. EME, Kvár, 2005 (Erdélyi Történelmi Adatok VII. 3). 159. sz. (a továbbiakban ErdKirKv).

*házánál, vagy háza kívül, szemben lételeknek módját, tartozzék Ferencz uramné és János uram mester uram eleiben menni és ott módja szerént gyermekinek, atyafiainak terhetek felvenni és ezen végzést ezen móddal előtte bevallani és róla levelet venni.*⁴⁹

A kiállított oklevelek ára a protonotariusok számára komoly jövedelmet hozhatott, és bevételüket alkalmanként a díjak szabálytalan emelésével is kiegészítették. Erre utal az, hogy habár az 1556 márciusában tartott országgyűlés végzése értelmében az ítélmestert „szakasztott jövedelem” illette meg, a levelek ára pedig a tárházba került, és egy oklevélért 12 forintnál többet nem kérhettek,⁵⁰ János Zsigmond már 1561-ben „tudós személyekkel meg iratta vala az leveleknek árrát”, majd ezeket a középkori mintára megszerkesztett díjszabásokat az 1569. évi országgyűlési végzésekben rögzítették, hogy „az mesterek is meg ne bántassanak az ú igaz jövedelmek felől, mi is meg ne fíradjunk az leveleknek kétszer való árra megfizetésébe.”⁵¹

Ákárcsak a középkorban, a fejedelemség korában is a protonotariusok amolyan „mozgó hiteleshelyként” is tevékenykedtek, megbízásaik folytán gyakran jártak az ország különböző területein, ügyfeleik számára lehetővé téve a bevallást. Nagy előnynek számított az, hogy míg a káptalant vagy a konventet szinte minden esetben fel kellett keresni, addig az ítélmester kiszállhatott a helyszínre is.⁵² A köztudat tehát az ítélmestereket közokiratok kiállítására jogosult személyeknek tartotta, az általuk kiállított oklevelek tekintélyét pedig az is nagy mértékben növelte, hogy a kezüknél levő vajdai/fejedelmi pecsétet alkalmazták, és uruk nevében adták a leveleket. Különböző szerződések megkötése mellett, a felek gyakran tiltakoztak a protonotarius előtt sérelmes jogcselekmények ellen: így tett például 1573-ban Sásvári Gergely, aki a Kolozsvárott tartozkodó Wesselényi előtt tett tiltást a Telegdiék feleségei, Bánffy Borbála és Zsófia, illetve Serédi István özvegye, Várdai Klára nevében.⁵³ A szövegből megtudjuk, hogy miután a Kraszna vármegyei Valkó várát véglegesen Bánffy Pálnak ítélték, a döntés végrehajtására kiküldött Wesselényi Miklós ítélmestert a várba nem engedték be, de nem engedetlenségből tették ezt, hanem amiatt, mert a nevezett asszonyok rokonukat a császárhoz küldték, hogy kérje a per személyes jelenlét előtti tárgyalását. Ezen ügy érdekessége éppen az, hogy még Báthory István uralkodása idején is felmerült lehetőségként egy pernek a magyar királyi kúriába való áttétele, annak ellenére, hogy e tiltakozás szövegében is többször megfogalmazták, hogy a perlekedő felek illetékes bírósága a vajdai (fejedelmi) ítélőszék.⁵⁴

A fejedelmek ítélmestereiket gyakran küldték ki olyan végrehajtásokra, melyeket a hiteleshelyek ún. külső tevékenységéhez hasonlíthatunk, így például iktatásokra, ítéletek végrehajtására, tanúvallatásra, határmegállapításra, stb. Minthogy már elég nagy számban állott a kúria rendelkezésére írástudó személyzet, protonotariusokat általában jelentősebb ügyek vagy

49 SzOkI V. 96.

50 EOE I. 572.

51 EOE II. 355–360.

52 Vö. BÓNIS: i. m. 382.

53 MOL, F 4, Cista Kraszna, fasc. 2, nr. 14.

54 Uo.: „ipse domine cum parte adversa egregio scilicet Paulo Bamffy Lossonczy superinde transigere et concordare deberent quoadquidem nos iudices ordinarios essemus et citra voluntatem partis adversae cuiscum eandem prorogare minime possemus, sed juxta nostram functionem et auctoritatem nobis in hac parte atributam pondere deberemus et teneremur. . . sperantes ut majestas eius cesaream contra auctoritatem nostram super appellationibus nobis semel atque iterum attributam et concessam eandem appellationes dominarum protestantium nihilominus in sui presentiam per nos deduci et transmitti facere dignaretur. . .”.

személyek esetében rendelték ki. Tekintélyes személynek számított például Bekes Gáspár főkamrás, akit 1569-ben maga Wesselényi és Décsei Pál ítélőszéki ülnök iktatott Alvinc és Borberek birtokába, a végrehajtásról pedig bírósági függőpecséttel megerősített oklevél kelt.⁵⁵ Wesselényi szolgálatait a kolozsváriak is elég gyakran igénybe vették vitatott határai bejárásához. Báthory Kristóf 1577. május 12-én utasította Miklós mestert arra, hogy állapítsa meg újból a város határait,⁵⁶ amire az egyes birtokok, így Szamosfalva, Kolozsmonostor, Bács, Fejérd, Kajántó, stb. felőli határrészek bejárásáról Wesselényi jelentéseket tett, melyeket a másik ítélőmester, Dobszai István nyitott fel.⁵⁷

Az ítélőmesterek rendszeresen eljárhattak kiküldött bírakként is, minthogy a vitás kérdések eldöntésében szükség lehetett szakértelmükre és tekintélyükre. 1568-ban például II. János arra utasította Wesselényi Miklós ítélőmestert, Décsei Pál és Frátai Gergely ülnököket, Torda vármegye ispánjait, Újvár várának praefectusát és egy helybéli nemes, hogy szálljanak ki az ajtonyiak és a tordaiak között vitatott határrészhez, a helyszínen vizsgálják meg az okleveleket, hallgassák meg a tanúkat és hozzanak ítéletet.⁵⁸ Szintén jelentős ügy lehetett az, amelyben a Báthory Zsigmond nevében kiállított parancslevél Wesselényi Miklós és Radványi Márton ítélőmesterekre bízta a tordaiak és Koppánd közötti határvita lezárását.⁵⁹ Az oklevél hosszasan taglalja az ügy előzményeit, és pedig azt, hogy a per éppen amiatt kezdődött, mert 1577-ben Dobszai István ítélőmester a határ megállapításakor egy bizonyos részt Tordához akart csatolni. Az ügy érdekessége az, hogy bizonyítékul szolgál egy különleges eljárás, a földeskü Mohács utáni erdélyi továbbélésére. A határviták végleges lezárásának ezen módja az Árpádok korától volt szokásban Magyarországon, az eddigi vélekedés szerint a 16. század harmincas éveiben jelent meg utoljára a forrásokban.⁶⁰ A formuláskönyvbe foglalt szöveg 1583-ban vagy az ezt követő év elején kelhetett, és részletesen leírja a földeskü letételekor alkalmazandó rituálét: a felperes Torda mezőváros bírása a vitatott területen jelenjen meg, az ott ássott gödörbe ereszkedjen le köldökig, majd fedetlen fővel és mezítlábasan, jobb kezével egy marék földet feje fölött tartva tegyen esküt arról, hogy a peres föld Tordához tartozik. 1578 májusában éppen Wesselényi járt el olyan ügyben, amelyben végül földeskühöz folyamodtak a határ megállapításához.⁶¹ Ekkor az ítélőmester a Küküllő vármegyei Kisszőlőre szállt ki, ahol szentbenedeki Márton Gergely 16 nemessel együtt tett a leírt módon esküt arról, hogy a vitatott terület a felperesek birtoka.

A kolozsmonostori konvent levéltárában fennmaradt 16. század végi kisebb kancelláriai formulárium alapján arról is képet alkothatunk, hogy milyen jellegű lehetett az ítélőmesteri oklevélkiadás, és ebből a Wesselényi által folytatott hasonló tevékenységre is következtethetünk.⁶² A formuláriumba az ítéletlevelek és parancslevelek mellett jelentős részben Radványi

55 Az oklevelet Szigethi Pál ítélőmester lectázta lásd MOL, F 4, Cista Albensis, Cista IV, fasc. 1, nr. 1.

56 Kiss: *i. m.* 546. sz.

57 Uo. 554–555, 570. sz.

58 MOL, DF 252903.

59 *Formulárium* 183–191.

60 VARGA JÁNOS: *Földeskü. Határviták lezárása a 12–15. században.* MTA, Bp., 2000 (Székfoglalók a Magyar Tudományos Akadémián). 14.

61 RNLTKol, Haller cs lt., 2. fasc.

62 Lásd a *Formulárium* bejegyzéseit.

Márton ítélőmester előtt kelt, a fejedelem nevében kiállított bevallásokat (birtokcserék, egyezségek, egyezség visszavonása, életkor-megállapítás, adásvétel, tiltakozás, zálog, bevallás visszavonása stb.) vezették be. Külön kérésre az ítélőmester vajdai embereket küldhetett ügyvédvallás felvételére, mint például Glezsán Kristóf feleségéhez, Mikó Fruzsínához, aki a távolság és asszonyi állapota miatt elébe vagy más hiteleshely elé nem járulhatott.⁶³ Wesselényi működése idejéről is van hasonló példánk: 1578 októberében Gyekén kelt oklevelével több székely nemest utasított, hogy Dónát Jánosné Julianna, Daczó Györgyné Lázár Borbála és Nemes Tamásné Katalin kérésére szálljanak ki, és vegyék fel ügyvédvallásaikat.⁶⁴

Az ítélőmesterek mások mellett a vármegyei tisztségviselőket is utasíthatták végrehajtásokra. Wesselényi működési köréből is van erre több példa, 1577-ben Kolozs megye szolgabíráit, megyei nemeseket és a kúriából kirendelt (de curia nostra missis) ítélőszéki írnokokat, Pápai Dánielt, Fejér Mátét, Ádámosi Mártont, Balsaracz-i⁶⁵ Vitus Gáspárt, Ombóci Jánost és Temesvári Andrást rendeli arra, hogy – Kolozsvári Gábor kancelláriai titkár kérésére – nyolcadnapra idézzenek egy hatalmaskodót a kúriába.⁶⁶ Szintén Miklós mester lehetett az, aki 1583 februárjában gyekői birtokán kelt parancsával utasította Kraszna vármegye tisztségviselőit és helyi nemeseket, hogy iktassák be Balogh Györgyöt egy Bagoson levő ház birtokába.⁶⁷ A felsorakoztatott példák alapján világos, hogy ebben a korszakban is a protonotariusi „iroda” az ország nagybírájának, a vajdának, illetve a fejedelemnek mozgó audientiaja volt, ahol az ügyfelek kérésére különféle parancsleveleket is kiállíthattak.⁶⁸

A fölmerülő kérdések között tarthatjuk számon azt, hogy milyen „segédszemélyzettel” rendelkezett egy-egy ítélőmester, kik dolgoztak állandó jelleggel a vándorló protonotariusi „irodában”. Azt biztosan állíthatjuk, hogy a kisebb kancellária jegyzői rendelkezésére álltak, de további kutatások talán arra is választ adnak, hogy hány íródeák tartozott egy-egy protonotarius udvarához, és milyen viszonyrendszerek fűzték a személyzetet a hivatal vezetőjéhez. Egyértelműnek tűnik, hogy a kisebb kancellária íródeákjai ezekben az ítélőmesteri „irodáknak” sajátíthatták el azt a gyakorlati tudást, melyet később maguk is protonotariusként alkalmaztak, vagy pedig más pályán kamatoztatták az itt megszerzett ismereteiket. Wesselényi deákjai közül egyedül a balsaráti Vitus családból való Gáspárról tudjuk azt, hogy az ítélőmester halála után Lengyelországba került. Erről Petricsevics Kozma 1584 októberében kelt leveléből értesülhettünk, melyben arról írt a Lengyelországban levő Wesselényi Ferencnek, hogy „*parancyloltha wala N. nekem ez el mwltth ydeokban hogy az zegyeny Weseleny Myklos wram*

63 *Formulárium* p. 48.: „*eadem cum ob loci distantiam tum vero ob muliebris sexus conditionem et fragilitatem nostram in presentiam, vel alium locum credibilem pro constituendo procuratoribus venire nequeat.*”

64 RNLtKol, Kemény cs csombordi lt, 127. sz.

65 Elpusztult település Arad megyében, Pécska közelében. Az íródeák valószínűleg rokona lehetett Balsaráti Vitus János református lelkésznek és orvosdokornak. Róla lásd RITÓÓKNÉ SZALAY Ágnes: *Balsaráti Vitus János, magyar orvosdoktor a 16. században*. Orvostörténeti Közlemények 78–79(1976). 13–42.

66 MOL, A Kolozsmonostori Konvent Országos Levéltára, F 17 – Cista Comitatum, Comitatus Kolozs, nr. 40.

67 *Az erdélyi káptalan jegyzőkönyvei. 1222–1599*. Mut, jegyz, reg. BOGDÁNI Zsolt–GÁLFI Emőke. EME, Kvár, 2006 (Erdélyi Történelmi Adatok VIII. 1). 336. sz. (a továbbiakban ErdKáptJkv)

68 A hasonló középkori gyakorlatról lásd BÓNIS: *i. m.* 192.

*deyaki kozol Nnak egyeth zorzenek es beys yktathvan (?) kiwalth kepen olljath ki az N. Hadady yozagaban forgodoth wolna az zegyeny Weseleny wram wtan azerth gondom wolph reya es megy zerzetem beys koldem wram mennel hamareb lebeth, yo yambor yfyw legyeny.*⁶⁹

Az előbbi adat arra is jó példa, hogy miként tudta egy ítélőmester a saját vagy nemzetsége anyagi gyarapodása érdekében felhasználni hivatalával járó befolyását. A protonotariusok kúriában és azon kívül folytatott tevékenysége a középkorban is nagy lehetőségeket biztosított az anyagi gyarapodásra és – olykor visszaélések árán is – a társadalmi felemelkedésre.⁷⁰ Bizonyára nem tévedünk, ha Wesselényi Miklós ítélőmesteri beosztásának is komoly szerepet tulajdonítunk a hadadi uradalom Wesselényiek általi megszerzésében, és Gáspár deák „forgódását” is ekképpen értelmezzük. Ezt támasztja alá az is, hogy 1582-ben Gyekén, a fejedelem nevében kelt levelével Miklós mester utasította a kisebb kancellária íródeákjait, többek között az említett Vitus Gáspárt, hogy miután Somlyai Gergely fiskális direktor előadásából értesült, hogy kusalyi Jakcsi Boldizsár fiági örökösök nélkül elhunyt, szálljanak ki és idézzék özvegyét a kúriába a hadadi és zsidói jószágokra vonatkozó oklevelei bemutatására.⁷¹ Egy újabb oklevélből arról is tudomást szerezhetünk, hogy hamarosan el is rendelték a magvaszakadt személy jószágainak lefoglalását és a kincstár részére való iktatását; ekkor az ítélőszék jegyzői, az említett Gáspár deák és dési Somogyi Boldizsár jártak el, az özvegy pedig megint ellentmondott.⁷² Végül 1583-ban a fejedelem éppen Wesselényi Miklóst küldte ki, hogy az utóbb hűségesei szolgálataiért unokaöccsének, Ferencnek adományozott jószágokat foglalja le a fiskus számára.

A hadadi és zsidói birtokokhoz viszonyítva Wesselényi Miklós birtokszerzéseiről keveset tudunk. A caput bonorumának számító gyekői udvarházhoz és részjószágához utóbb Doboka vármegyében Marokházán⁷³ és Móricon⁷⁴ szerzett birtokrészeket, de arról is van tudomásunk, hogy 1583 előtt Gyulaféheváron is birtokolt Tetei Lőrinc királyi jogügypigazgatóval és Cserényi Istvánnal közösen egy hajdani kanonokházat, melyet utóbb – a többiek részeit felvásárolva – Ferenc nevű testvérének engedett át.⁷⁵

Az ingatlanok mellett Miklós mester pályája során tekintélyes értékű ingóságokat is felhalmozott. Ezeknek jó részét három ládában Kolozsvárott, Veres Péter esküdt polgár özvegyének házában őriztette pecsét alatt; 1584 márciusában bekövetkezett halála után néhány nappal gyermekei, Gáspár és Sükösd Gáspárné Katalin már nyugtát állítottak ki a ládák kézhezvételéről.⁷⁶ Az ítélőmester haláláról a Hármastanács is tájékoztatta Báthory István lengyel királyt, az új protonotarius kiválasztására vonatkozó választ, zárszóként Veress Endre közléséből idézzük: „*Az mi nezy az itileo mester dolgath, zwksegh az meg holt heliben haladek nelkeol mast rendelny Kegielmeteknek, ne legyen a teorweny silentiumban. De myerthogy twggya*

69 MOL, P 702, 2. tétel.

70 BÓNIS: *i. m.* 383.

71 MOL, P 702, 3. doboz, 1. tétel.

72 Lásd a 39. jegyzetnél idézett forrást.

73 ErdKáptJkv 212. sz.

74 ErdKirKv VII/3. 119. sz.

75 ErdKáptJkv 355. sz.

76 KmProt IX. 29°. Wesselényi Miklós 1584. március 10-én hunyt el gyekői birtokán. Sirkövének feliratát és fényképét közli BALOGH Jolán: *Kolozsvári kőfaragó műhelyek. XVI. század.* MTA Művészettörténeti Kutató Csoportja, Bp., 1985. 263–264 (283. kép).

*Kegielmetek, melly Isten feleo yambor, ygaz, yo lelky esmereteo es io ertelmeo embernek kell annak lenny, qui de aliorum bonis, fortuna, vitaque ius dicit, zewksegħ hogy kegielmetek yol megh lassa, kyre byz illien tiztet, Sydo hwteo emberth, Anabaptistat et alios eiusmodi pestifere opinionis homines ne praeficiallyon kegielmetek, theorweny administracioiaba.*⁷⁷

MIKLÓS WESSELÉNYI. THE CARRIER OF A PROTONOTARY IN THE LATE 16TH CENTURY TRANSYLVANIA

Keywords: *Transylvanian Principality legal intelligentsia (scholars), legal proceedings, Miklós Wesselényi, protonotary*

The study focuses on the career of Miklós Wesselényi, one of the so-called protonotaries (*ítélő-mesterek*) of the Principality of Transylvania between 1567 and 1584. The Wesselényi family originated from Nógrád county (nowadays Hungary). Around 1551, before the siege of Eger (1552), Miklós and his brothers have left the region and settled in different parts of the former Hungarian Kingdom. Miklós arrived to Transylvania probably at the beginning of the 1550's. Supposedly he worked as a scribe at the Chancellery of the Transylvanian protonotar Gáspár Bódi. The paper presents all the information available in the written sources concerning the activity of Wesselényi, first as a lawyer (*procurator*), than as *director causarum* and at the end of his career as a *protonotarius*. We emphasized more on his activity as a protonotary and tried to describe his work at the *sedria* of the princes, or during his journeys as a charter issuer.

MIKLÓS WESSELÉNYI. CARIERA UNUI PROTONOTAR DIN TRANSILVANIA LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XVI-LEA

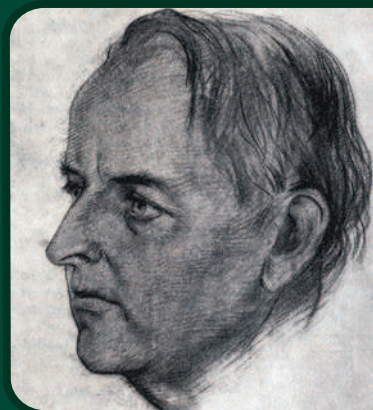
Cuvinte-cheie: *Principatul Transilvaniei, intelectualitate juridică, activitate judecătorească, Miklós Wesselényi, protonotar*

Studiul prezintă cariera profesională a lui Miklós Wesselényi, unul dintre protonotarii Principatului Transilvaniei între anii 1567–1584. Familia Wesselényi a fost originară din comitatul Nógrád (Ungaria de azi), dar membrii familiei și-au părăsit domeniile înainte de asediul cetății Eger (1552), stabilindu-se în diferite zone ale vechiului Regat Maghiar. Miklós s-a stabilit în Transilvania probabil încă la începutul anilor 1550. Deși nu avem dovezi concludente, presupunem că a fost scrib în anturajul protonotarului transilvănean Gáspár Bódi. În lucrare sunt înșirate toate acele date pe care le deținem în legătură cu activitatea lui Wesselényi, care a activat inițial ca procurator (avocat), apoi ca director al pricinilor legate de fiscal țării (*director causarum*) și, ca o încoronare a carierei, ca protonotar. Studiul se axează în mod special pe prezentarea activității sale de protonotar desfășurată cu ocazia întrunirii scaunelor de judecătă, sau ca emitent al documentelor autentice.

77 *Báthory István király levélváltása az erdélyi kormányval (1581–1585)*. Kiadja Dr. VERESS Endre. MTA, Bp., 1948. 167–168.

A tudományos kérdések *certainen* formában, mint szakmai vita eleven tárgyai jelennek meg az 1859-ben alakult, gyűjteményeitől a kommunista rendszerben megfosztott és munkásságában megzavart, ám 1989-ben újjászerveződött Erdélyi Múzeum-Egyesület megfiatalodott tagsága körében. Az egyesület I. szakosztályában a tudomány napján 2012-ben is tartottak nyelv-, irodalom- és történettudományi, néprajzi, régészeti és művészettörténeti előadásokat, ezek szerkesztett változatát adják itt közre a szerkesztők – első darabjaként egy tervezett sorozatnak: az évente megjelenő, a megelőző év színvonalas tanulmányait kötetbe foglaló könyveknek.

ISBN: 978-606-8178-78-3

9 786068 178783